

Dagens frågor

Riksdagsvalet i Finland

Utgången av riksdagsvalet i Finland den 15-16 mars får främst tolkas som en påtaglig missnöjesyttring från väljarnas sida riktad mot den breda regeringskoalitionen. Denna dominerades av socialdemokrater, centerpartister och kommunister men innefattade också den närmast vänstersocialistiska gruppen av utbrytare från socialdemokratien, de s k simoniterna, samt svenska folkpartiet. Samtliga dessa partier fick inregistrera minskningar av sina andelar i valmanskåren; svenska folkpartiet med några tiondelars procent, simoniterna med en dryg procent, kommunisterna med så mycket som knappt sex procent och socialdemokraterna och centern med vardera omkring fyra procent. Såsom valets segrare framstår två av de tre utanför regeringen stående partierna, landsbygdspartiet och det konservativa samlingspartiet, vilka ökade sina andelar med resp knappt tio procent och drygt fyra procent. För det jämförelsevis lilla liberala folkpartiet innebar valet en mindre tillbakagång.

Den första reaktionen från de tre förlorande partiernas sida var nästan identiskt densamma: surmulen besvikelse, en retorisk uppmaning till vinnarna »att göra det bättre själva» och ett framhållande av att den ekonomiska stabiliseringspolitiken naturligen givit upphov till ett ganska utbrett missnöje, som oppositionen – läs tullrådet Vennamos landsbygdsparti – utan hämningar exploaterat. Devalveringen och saneringen av den finländska ekonomin har visserligen i och för sig lyckats väl, men priset har fått betalas av stora arbetstagargrupper, som sett sina reallöner förbättras påfallande långsamt, ofta inte alls.

Samlingspartiets framgångar får bl a ses som en reaktion från betydande grupper sida mot vänstervridningen i radio och TV, studentockupationer och liknande upptåg samt som ett uttryck för misstro mot regeringens förståelse och vilja att stå emot skilda socialiseringspropåer.

Landsbygdspartiets frammarsch har allmänt betraktats som en stor överraskning, något som ter sig aningen anmärkningsvärt med tanke på att tullrådet Vennamo – före valet partiets ende riksdagsman – redan vid presidentvalet för två år sedan visade sig vara en faktor att räkna med. Han förmådde då attrahera knappt tio procent av väljarna, i konkurrens med sådana motståndare som president Kekkonen och samlingspartiets kandidat Matti Virkkunen. I och för sig är det naturligtvis befogat att stämpla Vennamo som en skicklig och skrupelfri demagog, men han är inte utan konkurrens på området: kommunister och centerpartister vet ganska väl hur en sådan slipsten skall dras. Man skall dessutom inte glömma, att Vennamo för många tiotusentals från Karelen på sin tid förflyttade småbrukare framstår som en av de få ledande politiker, som verkligen tagit sig an just deras intressen.

Den från rikssvensk och allmänt nordisk synpunkt speciellt intressanta Nordekfrågan spelade uppenbarligen en undanskymd roll i valrörelsen. Det parti, som direkt motsatte sig Nordekprojektet, d v s kommunisterna, blev största förlorare (om än inte mandatmässigt), samtidigt som samlingspartiet, vilket tillsammans med svenska folkpartiet mest helhjärtat stött Nordektanken, blev en av segerherrarna. Andra förklaringar än valutslaget får därför sökas till det beklagliga finländska ställningstagandet i Nordekfrågan.

Mandatfördelningen i den nyvalda riksdagen blev följande: socialdemokraterna 52 (-3), samlingspartiet 37 (+11), centerpartiet 36 (-14), kommunisterna, för övrigt med ett förstärkt inslag av stalinister, 36 (-6), landsbygdspartiet 18 (+17), svenska folkpartiet 12 (oförändrat), liberala folkpartiet 8 (oförändrat) och slutligen övriga (+1). Simoniterna förlorade samtliga sina 6 platser.

Förhandlingarna om den kommande nya regeringens sammansättning blir säkerligen komplicerade. Den gamla regeringen var som be-

kant mycket starkt parlamentariskt förankrad; de fem ingående partierna besatte tillsammans 165 av riksdagens 200 platser. Oppositionen bestod av 26 samlingspartister och 8 företrädare för det liberala folkpartiet. Samt den då ensamme landsbygdspartisten Vennamo.

Många kombinationer är givetvis tänkbara. En omständighet kan vara värd att notera: de partier, som ingick i den gamla koalitionsregeringen, disponerar också i den nya riksdagen en komfortabel, om än reducerad majoritet, 136 mandat mot 64. President Kekkonen kommer inte att försumma att påpeka detta.

Börsen och aktiesparandet

Aktiespararna i vårt land har fått genomgå en uppskakande tid under de senaste två åren. Konjunkturuppgången medförde under 1968 en på bred front fortskridande stegring av aktievärdena, som i januari 1969 övergick till en markerad hausse. Den snabba värdestegringen fortsatte – med tillfälliga smärre nedgångar – fram till sommaren 1969. Under intryck av den för svenska förhållanden extrema räntehöjningen och de drastiska kreditrestriktionerna bröts uppgången – ett nästan allmänt kursfall inleddes, som trots tendenser till återhämtning i början av hösten och vid årsskiftet hittills i stort sett fortsatt även under 1970. Kursstegringarna under 1969 har eliminerats eller drastiskt reducerats; det är i huvudsak bara ett mindre antal särskilt »starka papper», speciellt gynnade av högkonjunkturen, som någorlunda hävdade sin ställning.

Börskommentatorernas förklaringar till denna utveckling är många, ty de är legio. Utöver ränteläget och kreditrestriktionerna anföras kapitalflykt, ovilja att göra investeringar inom landet, ovissheten om högkonjunkturons varaktighet som tänkbara orsaker; som i grunden destruktivt verkande kraft anföras den förtroendekris, som den socialdemokratiska politiken föranlett.

Ur borgerlig synpunkt är börsreaktioner-

na oroande. I ett läge där den svenska industrin går för högsta varv dansar aktievärdena upp och ner på ett sätt, som högeligen måste oro småspararna. Under de senaste två decennierna har vi fått ett utbrett aktiesparande, bl a byggt på en mångfald aktiesparklubbar. Denna inriktning av småsparandet har särskilt för moderata samlingspartiet och folkpartiet utgjort en anvisning om hur man skall kunna skapa en demokratiserad spridning av ägandet till produktionsmedlen. Ett utbrett aktieägan- de framstår i princip som ett vida överlägset alternativ beträffande ekonomiskt medinflytande och deläggande för det stora flertalet medborgare än det fiktiva medinflytandet i ett socialistiskt system genom representation via byråkratiska toppskikt. Men skall parollerna om ett direkt ägande i aktieägandets form vinna gehör, måste börsen fungera på ett bättre sätt än nu. Eljest blir ägandedemokratin icke politiskt trovärdig som alternativ till socialism.

De borgerliga partierna, likaväl som det enskilda näringslivet, har alltså starka skäl att verka för reformer, som kan bidra till att göra aktieägandet mera attraktivt för det stora flertalet sparare. Dessbättre har många börsintroducerade företag uppfattat sitt ansvar och medverkat härtill genom att ge tätare återkommande och mera upplysande redogörelser för företagets ekonomiska utveckling. På den punkten återstår emellertid ännu åtskilligt att göra. Företagen kan här göra en insats, som både ligger i deras eget intresse och på längre sikt sett har icke oväsentlig politisk betydelse.

Den nordiska familjen

Det har hänt åtskilligt på den nordiska fronten under den senaste tiden. För de många människor, som alltid upplevt den nordiska enheten som något naturligt, har trögheten i utvecklingen av det nordiska samarbetet ofta känts nedslående. Det nordiska försvarsförbundet kunde inte realiseras och ej heller 50-talets planer på en nordisk tullunion.

Men Nordiska Rådet har funnits och trots kritiken mot detta organ för att vara alltför lösligt i sina former har genom dess försorg utförts ett betydande praktiskt samarbete. Därtill kommer andra glädjande ting: Island är på väg in i EFTA och – vilket kanske orättmätigt kommit en aning i skymundan – Åland och Färöarna har upptagits i Nordiska Rådet.

Både Åland och Färöarna är självstyrande enheter. Frågan om Färöarnas representation i Nordiska Rådet väcktes 1967 genom ett danskt regeringsförslag, och nästan omedelbart kom även Åland in i bilden. En kombinerad ämbets- och parlamentarikerkommitté tillsattes. Dess förslag om ordnandet av representationsfrågan trädde i kraft den 1 januari i år. Därigenom får ländernas valda representation i rådet det utseendet, att de fyra »stora» ländernas parlament väljer 18 ledamöter vardera och det isländska alltinget 6. Av den danska representationen utses två ledamöter av Färöarnas lagting och av den finländska en ledamot av Ålands landsting. Landsstyret på Färöarna och landskapsstyrelsen på Åland utser därtill var sin företrädare att ingå i representationen för de exekutiva myndigheterna.

Det förtjänar att i korthet erinra något om hur Färöarnas och Ålands autonomi fungerar. Att Ålands ca 22 000 invånare bygger sitt självstyre på en ordning, som ytterst går tillbaka till tiden strax efter första världskrigets slut, torde vara känt. Däremot är kanske inte alla underkunniga om de faktiskt stora befogenheter som det åländska landstinget har. Detta, som består av 30 ledamöter och som sammanträder drygt 60 dagar årligen, kan på intet sätt jämföras med ett svenskt landsting. Inom ramen för självstyrelselagen har det exklusiv lagstiftningsmakt på en rad områden: undervisningsväsendet, kommunalförvaltningen, vattenrätt, hälso- och sjukvård, jordbruk, skogsbruk och fiske, allmän ordning och säkerhet etc.

Landskapslagarna behöver inte stadfästas av den finländske presidenten. Denne har veto-rätt endast om en landskapslag går utanför självstyrelselagens behörighet eller har med »rikets inre och yttre säkerhet» att göra.

Färöarnas nuvarande självstyre går tillbaka på »hjemmestyreløven» från 1948. Upprinnelsen till denna var en allvarlig kris mellan Färöarna och Danmark, sedan en majoritet 1946 i en folkomröstning på Färöarna uttalat sig för skilsmässa från moderlandet. De 38 000 invånarna har inte ett lika långt gående självstyre som Åland. I egna angelägenheter lagstiftar lagtinget, men en lång rad folketingslagar har giltighet också på Färöarna. Ett uttryck för Färöarnas särprägel är den partipolitiska bilden. Inte mindre än sex partier delar på lagtingets 26 medlemmar. Ungefär jämnstora är socialdemokratiet (7), sambandspartiet (6), folkepartiet (6) och det republikanske parti (5). Selvstyrepartiet och fremskridtspartiet har vardera en representant. Socialdemokraterna och republikanerna betecknas vanligtvis som arbetarpartiet och står varandra närmast i ekonomiska frågor men har aldrig haft majoritet. I den viktiga nationella frågan åter är socialdemokraterna och sambandspartiet de främsta anhängarna av samhörigheten med Danmark.

För både Färöarna och Åland har det varit angeläget att upptas i Nordiska Rådet. Färöingarna hade hoppats på en självständig och med de andra länderna likställd representation. De fick emellertid nöja sig med den enda nu framkomliga praktiska lösningen. Detta erkännande från de övriga nordiska länderna av Ålands och Färöarnas särart går i linje med den lösning av minoritetsgruppers särställning, som så paradoxalt kommit att präglade den ökade internationella eller kanske snarare regionala samverkan. I de stora sammanslutningarnas tid är det lättare att få sådana krav beaktade än tidigare, då nationalstatens prestige ofta an-

befalldes restriktivitet. Detta bör också mana till ökad eftertanke i invandrarlandet Sverige, där en del gjorts för att lösa de nationella minoriteternas anpassning till våra förhållanden men föga eller intet har skett för att stimulera bevarandet av dessa gruppers kulturella särart.

Splittring i politbyrån?

För inte länge sedan cirkulerade över hela världen ett rykte om allvarlig splittring inom Sovjetunionens politbyrå. Ryktena härstammade från partikretsar i satellitländerna, men de dementerades i Moskva. Utan att gå in på detaljer kan man dock säga att bakom Kremels fasad råder vissa, kanske allvarliga, meningskiljaktigheter vad beträffar val av väg ur ett krisbetonat läge. De viktigaste indicierna är att den XXIV partikongressen tydligen skjuts upp på obestämd tid. Man sammankallar inte en sådan kongress, så länge enighet på partitoppen inte råder.

Det ekonomiska resultatet för år 1969 var otillfredsställande i Sovjetunionen, och produktionsplanerna uppfylldes inte på många områden. Värst var läget för Sovjets sorgebarn – jordbruket. Visserligen var väderleksförhållandena i en del provinser ogynnsamma, men det räcker inte för att förklara motgångarna. Avkastningen per ha sjunker, och stora arealer av sibiriska nyodlingar har inte infriat förhoppningarna. Skälen är flera: bristfällig mekanisering av jordbruket, otillräcklig tillgång på gödningsmedel och kanske också okvalificerad arbetskraft. Den senare sammanhängs med kolchossystemet. Sovjet måste otvivelaktigt både göra stora investeringar i jordbruket och samtidigt reformera kolchoserna.

Även inom industrin har många branscher svikit. Mycket tyder på att den sedan fyra år pågående industrireformen oväntat nog har spelat en negativ roll. Reformen byggde på professor Liebermans teorier, vilka rekommenderade övergång till marknadsekonomin

principer med vinst, förräntning av kapital och upplösning av centralplaneringssystemet. Detta kunde realiserats genom att industriernas direktioner skulle få en betydande grad av självständighet, d v s ekonomisk makt. På den punkten sprack reformen och stoppades på halva vägen. Partiapparaten vägrade att avstå från sin del av den ekonomiska makten, utgående från principen att partimakten är total, odelbar och utgör ett monopol. Det uppstod alltså starka slitningar mellan partiapparaten och teknokraterna. Stridens centrum var Gosplan, centralplaneringsnämnden, som utgör en av de viktigaste organisationerna i kommunist-systemet. Som resultat gav inte heller industriproduktionen den väntade ökningen.

Nu pågår en debatt i Sovjet, som delvis skymtar i tidningarna, där också alla dessa ekonomiska problem dryftas. Därav förefaller det framgå, att regimen endast kan finna på en patentmedicin, nämligen ökad arbetseffektivitet. Men det är svårt att öka arbetseffektiviteten då industrierna endast kan otillräckligt moderniseras.

Bilden kompletteras med en annalkande kris på råvaruområdet. Sovjetryska råvarukällor, vilka under efterkrigstiden försörjt hela sovjetblocket, börjar sina. Det finns stora nya fyndigheter av olja, malm och kol i landets avlägsna delar i öster. Men för att kunna exploatera dem behövs investeringar, som för närvarande överstiger sovjetblockets finansiella kapacitet. Ett nytt problem uppstår om man försöker att i detta sammanhang engagera kapitalet från industrialiserade västmakter. En sådan lösning innebär nämligen i längre perspektiv ändringar i Sovjets utrikespolitik.

Nordek för sista gången?

President Kekkonen valde att dödförklara Nordek inför den församlade nyvalda riksdagen i Finland. Tillfället var ett solennt sådant, värdigt det avlidna projektet. Inom alla de nordiska länderna hade grupper av tjänstemän

lagt ned ett enormt arbete på att penetrera problemen, som var många. De politiskt ansvariga inom regeringarna hade sammanträffat och förhandlat. Svårigheter hade undanröjts, misstro hade övervunnits, kompromisser hade givetvis ingåtts, verkligt stora och åtminstone för den svenska partnern kostsamma överenskommelser hade nåtts. Allt detta hade blivit gjort för att stärka Norden som helhet och som en ekonomisk enhet inför en ovisst europeisk marknad. Slutligen hade regeringarna blivit överens och förklarat sig villiga att underteckna. Den finländska regeringen hade fattat samma beslut: den hade fått särskilda medgivanden och skaffat Finland ovanliga förmåner. Finlands president hade säkerligen följt förhandlingarna i detalj. När allt var färdigt, strök han ett streck över alltsammans.

Varför passade inte Nordek? Ingen har ifrågasatt Finlands vilja till neutralitet lika litet som Sveriges vilja att stå utanför militära blockbildningar. Men båda länderna har kunnat gå med i Efta, tillsammans med Natoländer utanför Norden. I fallet Nordek var det blott fråga om nordiska länder, alltså, förefaller det, en mindre riskabel konstellation. Konsekvensen av hr Kekkonens handlande vore egentligen att Finland borde ge upp sitt deltagande i Efta.

Det enda konkreta, som förekom i hr Kekkonens tal, var hänvisningen till »den nya si-

tuationen i EEC-frågan». Vad som var nytt och vad som ej varit välkänt under Nordekförhandlingarna blev ej omtalat, kanske beroende på att något sådant inte fanns. Hur Nordek påverkade inrikespolitiken och särskilt centerpartiet nämnde den finländske statsmannen ej heller.

Man bör, sade presidenten, fästa uppmärksamhet på »i vilket sken saker framstår». Man bör, förefaller det, ej heller kasta sten när man sitter i glashus. Ty det enda sken som framstår efter hr Kekkonens tal är skenet av att Sovjetunionen, direkt eller indirekt, inlagt ett veto och därmed blandat sig i Finlands ekonomiska politik. Men så lär ej vara fallet. Att man i Moskva noga följt Nordekförhandlingarna för att se till att handeln med Sovjetunionen ej skulle bli diskriminerad är en annan och helt naturlig sak.

Efter det finländska beslutet utgavs i Helsingfors en kommuniké, där det förklarades att presidentens uttalande ej åsyftade hr Palmes resa till Bonn och ej heller hr Langes resa till Bryssel. Nej, det vill man gärna tro. Sveriges statsminister behöver ej fråga hr Kekkonen om lov vart han reser. Han gör t o m klokt i att ej följa hr Kekkonens råd. Ty om ryktet talar sant, fick hr Palme vid sitt besök i Helsingfors för någon tid sedan av Finlands president upprepade och enträgna uppmaningar att snart resa till Moskva.

Samhällstillvänd geografi